

บทที่ 4

คอนเสิร์ต : ความหมายและการเริ่มต้น

ความหมาย

คอนเสิร์ต หรือ Concert มาจากรากศัพท์ภาษาละตินที่ว่า *Concencus* แปลว่าการเข้ามารวมกัน หรือเรียกตามภาษาดนตรีว่า การรวมกลุ่มร้องเพลง หรือบรรเลงขับร้องร่วมกัน¹

คอนเสิร์ต หมายถึง การพบปะของผู้แสดง (Performing together) ซึ่งอาจเป็นประเภทนักร้อง (Vocal) หรือนักดนตรี (Instrumental) หรือทั้งสองฝ่ายก็ได้²

คอนเสิร์ต หมายถึง การแสดงดนตรีสากลแบบหนึ่ง ใช้เครื่องดนตรีวงใหญ่ อาจมีนักร้องประสานเสียงด้วย โดยผู้ชมจะได้นักกร้องและผู้แสดงประกอบอื่นๆบนเวทีโดยตรง และสามารถแสดงปฏิริยาโต้ตอบของการมีส่วนร่วมในความพอใจหรือไม่พอใจได้ทันที³

หรือ **คอนเสิร์ต** อาจหมายถึง

“การแสดงดนตรี การแสดงความสามารถของนักแสดง นักดนตรี นักร้อง แต่ในบางครั้งนั้น การแสดงดนตรีก็อาจจะไม่เรียกว่า คอนเสิร์ต เสมอไป เพราะหากมีการแสดงอื่นๆเข้ามาประกอบ เช่น “แบบเบิร์ดเบิร์ดโชว์” ที่มีการแสดงทั้งร้องเพลงเต้น นำการละเล่นต่างๆ หรือวัฒนธรรมไทยๆเข้ามาผสมเพื่อสร้างความสนุกสนานและเพลิดเพลินให้แก่ผู้ชมมากขึ้น จะเรียกว่าเป็น “การโชว์” มากกว่า “คอนเสิร์ต” เพราะการแสดงคอนเสิร์ตนั้น จะเป็นการเรื่องของการโชว์ดนตรีเป็นหลัก นำเสนอเพลงหรือดนตรี ซึ่งอาจจะมีหรือไม่มีนักร้องก็ได้ เช่น การแสดงดนตรีของวงออเครสตรา เป็นต้น”⁴

¹ พูนพิศ อมาตยกุล, ตำนานแห่งสยาม, กรุงเทพฯ : บ.อมรินทร์พริ้นท์ติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), 2540, หน้า 46

² วิรัช ชูสูงเนิน, คิดคิดกับมนุษย์, พิษณุโลก : แผนกเอกสารและการพิมพ์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลก, 2521, หน้า 77

³ ราชบัณฑิตยสถาน อ้างแล้ว, น. 176.

⁴ สัมภาษณ์ พงศ์เอก สะขานี, ผู้ควบคุมการผลิตคอนเสิร์ต บริษัทเอ็กซ์ทรอกาโนเซอร์ จำกัด, 6 ธันวาคม 2544.

ประวัติของคอนเสิร์ตในยุโรป

เรื่องราวของการแสดงคอนเสิร์ตในยุโรปนั้น เป็นผลสืบเนื่องมาจากการแสดงอุปรากร กล่าวคือ⁵ มีการจัดให้มีดนตรีบรรเลงประกอบการร้อง ประกอบท่าทางและบทบาทของตัวละคร อุปรากรเรื่องแรกที่มีดนตรีประกอบ คือเรื่อง ดาฟเน่ ของ ออตกาวิโอ ริงุซีนี ในปีค.ศ. 1597 ในเมืองฟลอเรนซ์ ประเทศ อิตาลี เครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบในครั้งนั้นมีเพียง 4 ชิ้น คือ ฮาร์พ ซิคอร์ด , ฮาร์พ , ซอริโอล , และ ลูท ซึ่งในระยะต่อมา เมื่อเครื่องดนตรีวิวัฒนาการขึ้น มีการเพิ่มจำนวนเครื่องดนตรีมากขึ้น ประกอบกับการแต่งเพลงก็เริ่มมีแบบแผน เช่น มีเพลง Overture ก่อนอุปรากรจะแสดง จึงทำให้ดนตรีกลายเป็นสิ่งสำคัญไม่น้อยไปกว่าเนื้อเรื่องและบทบาทของผู้แสดงอุปรากรเลย การเขียนบทเพลงซึ่งก่อนหน้านี้เป็นเพียงการเขียนเล่นเพื่อสร้างความสนุกสนานแก่ผู้เล่นเอง กลับค่อยๆเปลี่ยนไปเป็นการเขียนเพื่อให้ผู้ฟัง ฟังอย่างละเอียด ประณีต

ในปี ค.ศ. 1672 John Banister นักไวโอลินชาวอังกฤษ ซึ่งอดีตเคยเป็นนักดนตรีประจำราชสำนักพระเจ้าชาร์ลที่ 2 ได้เปิดการแสดงดนตรีขึ้นเป็นครั้งแรก โดยเก็บค่าเข้าฟังคนละ 1 ซิลลิง สถานที่ที่เปิดการแสดงคือ ห้องโถงที่บ้านของเขาเอง เพลงที่นำมาแสดงมีเพลงประเภท 2 คน และ 3 คน และเครื่องดนตรีก็มีเพียงไวโอลิน และฟรุทเท่านั้น

การแสดงคอนเสิร์ตสาธารณะนั้น จัดขึ้นในปี ค.ศ. 1673 ที่กรุงปารีส โดย A.D. phillidor เพื่อแทนอุปรากรซึ่งจัดแสดงไม่ทันในเทศกาลทางศาสนา ซึ่งในตอนนั้นเรียกว่า Concert Spirituels ซึ่งมีทั้งวงดนตรีขนาดใหญ่ (Orchestra) และมีทั้งการร้อง (Choir) ด้วย

เมื่อถึงปี ค.ศ. 1700 การจัดแสดงคอนเสิร์ตก็ได้รับความนิยมมากขึ้น และกลายเป็นความจำเป็นของชนชั้นกลาง คีตกวีเริ่มมีช่องทางทำมาหากินดีขึ้นกว้างกว่าเดิม คือ นอกจากจะเป็นนักดนตรีตามโบสถ์แล้ว ยังมีโอกาสรับจ้างแสดงตามวงดนตรีต่างๆในที่สาธารณะ หรือถ้ามีความรู้ดีก็จะมีรายได้จากการแต่งเพลงอีกด้วย และยิ่งไปกว่านั้นยังสามารถที่จะเป็นผู้อำนวยการวงคอนเสิร์ตได้อีก ในกรณีที่มีความรู้และความสามารถในเรื่องของดนตรีเป็นอย่างดี เช่น วิวัลดี เป็นผู้อำนวยการวง Ospedale della Pieta

และในปี 1700 นี้เอง ที่เครื่องดนตรีที่เรียกว่า Organ ได้รับการพัฒนาขึ้นมาก มีนักออร์แกนฝีมือดีหลายคน โดยเฉพาะในประเทศเยอรมันที่มักจะมีการจัดแสดงอยู่เสมอ เช่น ในปี

⁵ วิรัช ชูสูงเนิน ช่างแล้ว หน้า 78

ค.ศ. 1701 บาค ได้เดินทางด้วยเท้าไปยังเมือง แอสเบอร์ก เป็นระยะทาง 30 ไมล์ เพื่อฟังการเล่นของ แจน อัดัมส์ ไรน์เคน (Jan Adams Reiken) และต่อมาในเดือนตุลาคม ปี ค.ศ. 1705 บาคได้ลาหยุดงานเป็นเวลา 1 เดือน เพื่อเดินทางไปฟังการแสดงออร์แกนของ ดิตรีค บุกซ์เทฮูค (Dietrich Buxtehude) ซึ่งจัดขึ้นที่เมือง ลือเบค (Lubeck)

แรกเริ่มคอนเสิร์ตในไทย

ถ้าจะนับว่า⁶ วงดนตรีของไทย เช่น วงเครื่องห้า วงปี่พาทย์เครื่องคู่ วงเครื่องสาย หรือวงมโหรี เป็นการรวมกลุ่มเล่นดนตรีหรือวงขับร้องแล้ว วงดนตรีไทยข้างต้น ก็สามารถจัดเป็นวงคอนเสิร์ตได้เช่นเดียวกัน เพียงแต่คนไทยเรามิได้ใช้ภาษาอังกฤษเรียกกันเท่านั้น เมื่อถึงสมัยรัชกาลที่ 5 ที่มีการตื่นตัวในการเรียนภาษาอังกฤษกันมาก ใครที่พูดคำภาษาอังกฤษจะถือเป็นเรื่องที่ทันสมัย การไปฟังดนตรีไทยจึงมีผู้เริ่มเรียกกันว่า “ไปฟังคอนเสิร์ต” จึงดูเหมือนกับว่า คนไทยเพิ่งจะมีการบรรเลงคอนเสิร์ตในสมัยรัชกาลที่ 5 นี้เอง

ในวงการดนตรีไทย เมื่อพูดถึงคอนเสิร์ตไทยก็ต้องนึกไปถึงงานของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ เพราะสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์ฯ เจ้าฟ้าพระองค์นี้ ทรงนิพนธ์บทคอนเสิร์ตไว้สำหรับการแสดงในสมัยรัชกาลที่ 5 ไว้เป็นจำนวนมาก และการแสดงในสมัยนั้นก็เรียกกันอย่างเป็นทางการหนึ่งว่า “คอนเสิร์ต” เพราะเป็นการแสดงอวดแขกเมืองเสียส่วนใหญ่

เป็นเรื่องที่น่าสังเกตประการหนึ่งว่า คำว่า “คอนเสิร์ต” ในสมัยปัจจุบันนั้น ในสมัยรัชกาลที่ 5 เขียนว่า “คอนเสริฐ”

จากการศึกษาด้านเอกสารดนตรีต่างๆ ทำให้เห็นชัดมากขึ้นว่า การแสดงดนตรีสำหรับประชาชน หรือที่เรียกกันว่า คอนเสิร์ตเป็นครั้งแรกของไทยนั้น เป็นการร่วมบรรเลงดนตรีของเหล่าทหารสังกัดกรมยุทธนาธิการ (การรวมกันระหว่างทหารบกและทหารเรือ) ซึ่งกรมยุทธนาธิการในขณะนั้นก็คือ กระทรวงกลาโหมนั่นเอง ซึ่งการแสดงครั้งนั้น เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงเป็นแม่กองจัดขึ้น เป็นการแสดงกลางแจ้งที่หน้ากระทรวงกลาโหม บริเวณสนามวางปืนใหญ่ ตรงข้ามประตูวัดพระแก้วในปัจจุบัน เพลงเอกที่บรรเลงและขับร้องหมู่ในครั้งนั้นคือ เพลงเขมรไทรโยค เพลงสรรเสริญพระบารมี (ทั้งสองเพลงบรรเลงครั้งแรกในวันเดียวกัน ซึ่งตรงกับวันเฉลิมพระชนมพรรษารัชกาลที่ 5 ทางจันทรคติ จะเป็นวันทางสุริยคติอย่างไรไม่

⁶ พูนพิศ อมาตยกุล อ้างแล้ว หน้า 47

ทราบแน่นอน เพราะในสมัยนั้น ยังไม่มีการแต่งไฟในวันเฉลิมฯเช่นทุกวันนี้ ทราบแต่ว่าเกิดขึ้นเมื่อหนึ่งร้อยกว่าปีมาแล้ว คือ ในปี พ.ศ. 2431)

หม่อมเจ้าหญิงดวงจิตร์ จิตรพงศ์ พระธิดาในสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงบันทึกไว้ในหนังสือชุมนุมบทละครคอนและบทขับร้อง พระนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ ซึ่งพิมพ์เมื่อปี พ.ศ. 2514 ว่า ในปลายสมัยรัชกาลที่ 5 มีชาวต่างประเทศเป็นพระราชวงศ์ผู้สูงศักดิ์เข้ามาเฝ้าเยี่ยมพระนครอยู่เสมอ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระราชประสงค์จะให้บรรเลงดนตรีไทยอย่างไพเราะรับแขกเมือง จึงมีพระราชดำริสั่งเจ้าพระยาเทเวศร์วงศ์วิวัฒน์ อธิบดีกรมมหรพ คิดจัดการเล่นดนตรีไทยเป็นแบบอย่างคอนเสิร์ตขึ้น เจ้าพระยาเทเวศร์ฯ จึงทูลขอให้สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศฯ ทรงช่วยอำนวยความสะดวก และการบรรเลง ตลอดจนทรงช่วยอำนวยความสะดวกให้นักดนตรีของเจ้าพระยาเทเวศร์ฯ ร่วมกับข้าราชการของกรมมหรพขึ้น มีการเขียนฉาก มีการแต่งหน้าเป็นครั้งแรก งดงามจนสำเร็จตามพระราชประสงค์

คอนเสิร์ตที่เล่นในครั้งแรกนั้น เป็นแต่เพียงการจัดนักร้องหญิงชายและนักดนตรีมาร้องบรรเลงเป็นเพลงที่ไพเราะด้วยบทร้องเรื่องต่างๆ ต่อมาได้ทรงดำริแก้ไขปรับปรุงใหม่ โดยใช้เรื่องอิเหนา และ รามเกียรติ์มาปรุงแต่งตัดเติม มีร้องลำนำประกอบเพลงหน้าพาทย์ให้ฟังเป็นเรื่องเป็นราวติดต่อกันตลอด และใช้เป็นดับมโหรีปีพาทย์ได้ในเวลาประมาณชั่วโมงเศษ

เท่าที่มีการบันทึกไว้ ปรากฏการบรรเลงคอนเสิร์ต ดังนี้

ครั้งที่แรก เรื่องรามเกียรติ์ ตอนนางลอย หรือนางเบญจกายแปลงตัวเป็นนางสีดาลอยตายตามน้ำ จนหนุมานจับร่างแปลงขึ้นเผาไฟ นางแปลงก็เหาะลอยขึ้นท้องฟ้าไป แล้ว หนุมานก็ลอยขึ้นไปจับตัวมาได้ ตอนนี้เราเรียกกันว่า นางลอยบันปลาย แสดงครั้งแรกเมื่อวันที่ 13 ธันวาคม พ.ศ. 2441 ต้อนรับท่านแคนท์แห่งเมืองตุริน ประเทศอิตาลี ทอดพระเนตรที่พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท

ครั้งที่สอง แสดงเรื่องรามเกียรติ์ ตอน อินทรชิตแผลงศร หรือ ดับพรหมมาสเตอร์ แสดงที่พระที่นั่งจักรีเช่นเดียวกัน เป็นการต้อนรับมิสเตอร์ดูแมร์ ผู้สำเร็จราชการชาวฝรั่งเศส จากอินโดจีน เมื่อวันที่ 17 เมษายน พ.ศ. 2442

ครั้งที่สาม เรื่องรามเกียรติ์ ตอน อินทรชิตแผลงศรนาคบาท หรือดับนาคบาท เตรียมรับเจ้าเฮนรี แห่งปรัสเซีย (เยอรมัน) ในเดือนธันวาคม พ.ศ. 2442 แต่มิได้

แสดง จึงเปลี่ยนไปเล่นเรื่องอิเหนา ตอน บวงสรวงแทน แล้วต่อจากนั้นก็มิผู้นำไปเล่นตามจนเป็นที่รู้จักกันแพร่หลาย

จากประวัติความเป็นมาของคอนเสิร์ตจึงสรุปได้ว่า ในอดีต กลุ่มชนชั้นสูงในสังคมไทย เป็นผู้รับวัฒนธรรมคอนเสิร์ตเข้ามาจากต่างประเทศและนำมาดัดแปลงจนมีรูปแบบเป็นของตัวเอง แต่ในปัจจุบัน วัฒนธรรมคอนเสิร์ตได้กลายเป็นสนามลงทุนทางการค้าและการแข่งขันทางธุรกิจขนาดใหญ่ที่ชนชั้นกลางเป็นผู้เข้าครอบครองและดำเนินการ เช่น บริษัท GMM Grammy บริษัทเทปชั้นนำของเมืองไทย

สำนักหอสมุด